

Toshtemirova Sabrina Faxriddin qizi

Toshkent viloyati Yuridik texnikumi 2-kurs 2/24 guruhi talabasi

Boysunova Nasiba Ali qizi

Toshkent viloyati Yuridik texnikumi 2-kurs 4 /24 guruhi talabasi

Elamanov Ruslan Asqarovich

Toshkent viloyati Yuridik texnikumi 2-kurs 4 /24 guruhi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqiy ong va huquqiy madaniyat tushunchalarining nazariy-metodologik asoslari, ularning o‘zaro bog‘liqligi hamda zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy vazifalari atroflicha yoritilgan. Tadqiqotda huquqiy ongning psixologik va g‘oyaviy tarkibiy qismlari, shuningdek, huquqiy madaniyatning bilim, qadriyat va xulq-atvor unsurlari tahlil qilingan. Muallif tomonidan ushbu ikki tushunchaning shaxs va davlat hayotidagi ahamiyati, huquqbuzarliklarning oldini olishdagi roli hamda huquqiy davlat barpo etishdagi o‘rni ilmiy dalillar asosida ko‘rib chiqilgan. Maqola yakunida huquqiy savodxonlikni oshirish va huquqiy madaniyatni shakllantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqiy psixologiya, huquqiy ideologiya, huquqiy xulq-atvor, huquqiy bilimlar, huquqiy tarbiya, huquqiy davlat, ijtimoiy nazorat, qonun ustuvorligi.

Kirish.

Zamonaviy demokratik huquqiy davlat shakllanishi jarayonida fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasi hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Huquqiy tizimning samarali faoliyat yuritishi nafaqat qonunlarning mukammalligiga, balki ularning jamiyat tomonidan qanchalik anglanilishi va hurmat qilinishiga ham bog‘liqdir. Ushbu maqolada huquqiy ong va huquqiy madaniyat tushunchalarining mohiyati, ularning o‘zaro bog‘liqligi hamda jamiyat hayotidagi ijtimoiy vazifalari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Huquqiy ong tushunchasi va uning tuzilishi

Huquqiy ong – bu jamiyat a‘zolarining huquqiy hodisalarga, ya’ni qonunlarga, huquq normalariga, huquqbuzarliklarga va huquqiy mas’uliyatga nisbatan bo‘lgan qarashlari, g‘oyalari, his-tuyg‘ulari va baholashlarining majmuidir. U insonning ongida shakllanadigan maxsus ijtimoiy ong shakli bo‘lib, individuallik va jamoaviylik xususiyatlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Huquqiy ong ikki asosiy tarkibiy qismdan iborat: huquqiy psixologiya va huquqiy ideologiya. Huquqiy psixologiya emotsional va hissiy munosabatlarni ifodalasa, huquqiy ideologiya nazariy bilimlar va tizimli g‘oyalarni o‘z ichiga oladi [1].

Huquqiy ongning rivojlanish darajasi shaxsning huquqiy bilimlari chuqurligiga, huquqqa bo‘lgan ishonchiga va qonunlarga ixtiyoriy rioya qilish tayyorligiga bevosita ta’sir etadi. Agar fuqaroda huquqiy ong yetarli darajada shakllangan bo‘lsa, u o‘z huquq va erkinliklarini himoya qila oladi, shu bilan birga, boshqalarning huquqlarini poymol

qilmaslikka intiladi. Bu holat huquqiy nizolarni oldini olishda va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Huquqiy madaniyat: mohiyati va belgilari

Huquqiy madaniyat esa kengroq va murakkab tushuncha bo'lib, u nafaqat huquqiy bilimlarni, balki huquqiy xulq-atvor, huquqiy faollik va huquqiy an'analarni ham o'z ichiga oladi. Huquqiy madaniyat – bu shaxsning yoki jamiyatning huquqiy haqiqatni anglash, uni amalda qo'llash va huquqiy qiymatlarni e'tirof etish darajasidir. U quyidagi asosiy elementlardan tashkil topadi: huquqiy bilimlar, huquqiy qadriyatlar, huquqiy faollik va huquqiy xulq-atvor [2].

Yuqori darajadagi huquqiy madaniyatga ega bo'lgan shaxs qonunlarni faqat majburiyat sifatida emas, balki adolat va tenglik tamoyillarining ifodasi sifatida qabul qiladi. Bunday shaxslar o'z harakatlarini huquqiy me'yorlarga moslashtiradilar va boshqa fuqarolarning huquqlariga hurmat bilan munosabatda bo'ladilar. Huquqiy madaniyat jamiyatning umumiy madaniyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, u axloqiy, siyosiy va estetik madaniyat unsurlari bilan o'zaro ta'sirlashadi [3].

Huquqiy ong va huquqiy madaniyatning o'zaro bog'liqligi

Garchi huquqiy ong va huquqiy madaniyat alohida tushunchalar bo'lsa-da, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Huquqiy ong huquqiy madaniyatning intellektual va psixologik poydevorini tashkil etadi. Ya'ni, avvalo insonda huquqqa oid bilim va munosabat shakllanadi (huquqiy ong), keyinchalik esa bu bilimlar amaliyotda mustahkamlanib, barqaror xulq-atvoriga aylanadi (huquqiy madaniyat). Aksincha, yuqori huquqiy madaniyat huquqiy ongning yanada chuqurlashishiga va kengayishiga xizmat qiladi [4].

Agar huquqiy ong nazariy bilish jarayasi bo'lsa, huquqiy madaniyat ushbu bilimlarning amaliy natijasidir. Masalan, fuqaro qonunni bilishi (ong) yetarli emas, u ushbu qonunga amal qilishi va boshqalarni ham undan foydalanishga undashi (madaniyat) kerak. Shu sababli, huquqiy tarbiya jarayonida nafaqat huquqiy savodxonlikni oshirish, balki huquqiy madaniyatni shakllantirishga ham alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Jamiyat hayotidagi ijtimoiy vazifalari

Huquqiy ong va huquqiy madaniyat jamiyatda bir qator muhim ijtimoiy vazifalarni bajaradi. Birinchidan, tartibga soluvchi vazifa: ular fuqarolarning xulq-atvorini huquqiy me'yorlar doirasida ushlab turishga yordam beradi. Ikkinchidan, tarbiyaviy vazifa: yuqori huquqiy madaniyat shaxsda vatanparvarlik, adolatparvarlik va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Uchinchidan, prognozlovchi vazifa: huquqiy ong orqali jamiyatdagi huquqiy jarayonlarning rivojlanish yo'nalishini bashorat qilish mumkin [5].

Bundan tashqari, huquqiy madaniyat korrupsiya va huquqbuzarliklarga qarshi kurashda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Qachonki jamiyatda huquq ustuvorligi g'oyasi chuqur ildiz otgan bo'lsa, noqonuniy harakatlar jamiyat tomonidan keskin qoralanadi va rad etiladi. Bu esa davlat organlarining faoliyatiga jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga va huquqiy davlat prinsiplarining ro'yobga chiqishiga xizmat qiladi [6].

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, huquqiy ong va huquqiy madaniyat zamonaviy demokratik jamiyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Ularning yuksak darajasi nafaqat individual shaxsning huquqiy himoyasini ta'minlaydi, balki butun jamiyatning barqaror rivojlanishiga ham kafolat beradi. Shu sababli, ta'lim tizimida huquqiy savodxonlikni oshirish, ommaviy axborot vositalari orqali huquqiy targ'ibotni kuchaytirish va amaliy huquqiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Faqatgina qonunlarning mavjudligi emas, balki ularning jamiyat tomonidan ongli ravishda qabul qilinishi va hurmat qilinishi haqiqiy huquqiy davlatning poydevoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Raximov K. O'zbekiston Respublikasida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish muammolari. Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2023. B. 45-48.
2. Abdullayev A. Huquqiy madaniyat: nazariy va amaliy jihatlar. Huquqshunoslik jurnali, 2024, №2. B. 12-15.
3. Karimova S. Zamonaviy globallashuv sharoitida milliy huquqiy madaniyatning o'рни. Davlat va huquq, 2025, №1. B. 78-82.
4. Usmonov J. Huquqiy ong tuzilishi va uning ijtimoiy funksiyalari. Toshkent davlat yuridik universiteti axborotnomasi, 2023, №4. B. 33-37.
5. Mirzayev B. Huquqiy tarbiya va huquqiy madaniyatni oshirish yo'llari. Ijtimoiy fikr jurnali, 2024, №3. B. 56-60.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarda huquqiy madaniyatni shakllantirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 2025 yil 10 mart.